

КНИГА ЗА МАКЕДОНСКИОТ ПРЕРОДБЕНСКИ ВЕК

(Васил Тоциновски, *Тајни и трајни пораки*, Дирекција за култура и уметност, Скопје, 2003)

Ранко Младеноски

Вкупно дваесет посебни текстовни целини ја сочинуваат структурата на најновата книга на др Васил Тоциновски со наслов „Тајни и трајни пораки“ во издание на Дирекција за култура и уметност од Скопје. Во овој труд под книжевно-историска опсервација се подведуваат личности, настани и дела од македонскиот 19 век, почнувајќи од браќата Миладиновци па сè до Арсени Јовков. Од плејадата дејци на македонската преродба, покрај веќе споменатите, во книгата на Тоциновски свое место ќе најдат Митра Миладинова, Царевна Миладинова - Алексијева, Депа Каваева, Иван Миладинов, Константин Д. Петкович, Андреја Д. Петкович, Партенија Зографски, Јордан Хаџи Константинов - Џинот, Григор Прличев, Рајко Жинзифов, Кузман Шапкарев, Марко Цепенков, Евтим Спостранов, Трајко Китанчев, Никола Н. Македонски, Атанас Раздолов, Никола Зографов, Војдан Чернодрински, Дедо Иљо Малешевски и многу други.

Првиот текст со наслов „Трајните пораки од Зборникот на браќата Миладиновци“ го елаборира континуитетот во преродбенската дејност во македонскиот книжевен 19 век во што најголема улога одиграла, како што вели Тоциновски, светата, тестаментална, златна книга за Македонија - Зборникот на Миладиновци. И Рајко Жинзифов и Григор Прличев и Кузман Шапкарев и Марко Цепенков и многумина други ќе се напојуваат со ентузијазмот и безграничниот елан на двајцата браќа од Струга, особено на постариот Димитрија Миладинов, и безрезервно ќе тргнат по нивните стапки. Покрај забелешката за огромното значење на Зборникот, во овој текст ќе биде потврдена веќе еднаш кажаната вистина дека македонската преродба од 19 век е дело на Димитрија Миладинов и дека неговата личност е пример и патоказ, светлина и иднина. Се проследува во овој дел на книгата и влијанието на Зборникот врз дејците од 20 век, како на пример врз членовите на Македонскиот литературен кружок во Софија и врз Кочо Рацин.

Вториот текст во книгата со наслов „Браќата Миладиновци и Митра Миладинова, Царевна Миладинова - Алексијева и Депа Каваева“, исто така е посветен на Зборникот на Миладиновци, но сега веќе од агол на неговото повторно издавање. Во 1891 година Митра Миладинова, сопругата на Димитрија Миладинов, повторно ќе го издаде Зборникот од македонски народни песни. Тоциновски наведува дека во следбеничките стапки кон браќата Миладиновци посебно се истакнуваат и три жени - Митра Миладинова, Царевна Миладинова - Алексијева и Депа Каваева. Митра со преиздавањето на Зборникот, Царевна со мемоарите за Миладиновци и Депа со особената меморија на народни песни.

Струшкото семејство Миладиновци е под лупата на авторот на оваа книга и во третата и во четвртата статија. Тоциновски го елаборира настанување на албумот - алманах за Струга во 1932 година од Иван Миладинов, но дава податоци и за неговиот автор. Самиот наслов, пак, на четвртата статија „Миладиновци во современата македонска поезија“ имплицира дека се разработува една тема која има за цел да покаже колку двајцата струшки браќа со својата преродбенска дејност оставиле траги врз современите македонски автори. Намерата на Тоциновски е да покаже дека браќата Миладиновци многу често се инспирација за нашите поети кои им оддаваат безрезервна почит на двајцата стружани. Овде се обработуваат песни кои им се посветени на Миладиновци од авторите Славко Јаневски, Гане Тодоровски, Лилјана Чаповска, Атанас Вангелов, Петар Башески, Катица Ќулавкова, Тодор Чаловски и други.

Во оваа своја најнова книга Тоциновски нуди и три свои статии за браќата Константин и Андреја Петкович, за нивната поетска актива, но се осврнува и на, како што е и насловена статијата, велешкиот период од животот на еден од двајцата браќа - Андреја Д. Петкович. За Константин Петкович, Тоциновски ќе рече дека е „ретка личност којашто долгорочно, системно и подготвено ја остварува својата плодносна дејност во нашата национална култура“, а за неговиот брат Андреја дека е еден од „синовите на Македонија кои својот живот и творештво исцело и несебично ѝ го посветија на нејзината борба за национална и социјална слобода“. За еден таков син на Македонија станува збор и во следната статија во оваа книга со наслов „Трајните пораки на Партенија Зографски“ во која се даваат податоци за животот и делото на Партенија, но се дополнува тоа и со обработка на песни од современи македонски автори кои пеат за Зографски, меѓу кои се Блаже Конески, Трајан Петровски, Тодор Чаловски, Петре Бакевски итн.

Авторот на „Тајни и трајни пораки“ ни дава податоци и за еден помалку познат автор од 19 век - Никола Н. Македонски - кој ја напишал книгата со подолг наслов „Македонски солзи или злоштастна Македонија и нејзините злочести синове прибавка на Коста Беровски војвода“. Оваа книга на Н. Македонски се состои од предговор во кој се објаснува дека книгата е еден мал прилог кон македонското дело, понатаму следува новинарско-публицистичкиот текст „Македонски солзи или Злоштастна Македонија./ И нејзините злоштествени синове“, а на крајот од книгата се објавува драмата „Македонско востание или Коста Беровски војвода“ за која се дообјаснува дека е „трагедија во два чина“. Тоциновски во статијата дава и други податоци за авторот Никола Николов Македонски.

Следната статија е за Атанас Раздолов, односно за неговата книшка „Крвавиот Исток и бездушна Европа“ од 1899 година. Оваа книшка, како што објаснува Тоциновски, се состои од предговор, од новинарско-публицистички текст кој го носи истиот наслов како книшката, и од дел со стихотворби на Раздолов кој не е зачуван во целост. Идејата водилка на Атанас Раздолов, која се појавува и во оваа книшка, е дека Македонија само со сопствена борба и жртви ќе ја избори својата слободна и рамноправна иднина.

Монографската книшка на Иерод. И. Христов за манастирот „Свети Јован Бигорски“, објавена од Васил Икономов во 1909 година, е исто така во фокусот на проучувањата во оваа книга на Тоциновски. Покрај бројните податоци за животот и делото на Икономов, авторот нè запознава и со многу значајни историски факти за овој македонски духовен храм. Се среќаваме овде и со мошне интересниот податок дека во Бигорскиот манастир во 1908 година била изведена театарска претстава, односно дека „се случил“ народен театар.

Сепак, најсублимирани изводи среќаваме во текстот со наслов „Светиот човек во македонската поезија во 19 век“ во кој се нотираат сакралните сегменти во преродбенската поезија. Низ еден импресионистичко-маркирачки приод се разработуваат стиховите на Пејчиновиќ, Митра Миладинова, Цинот, Константин Петкович, Константин Миладинов, Григор Прличев, Рајко Жинзифов, Марко Цепенков, Трајко Китанчев и други. Целта е да се лоцира местото и улогата на Демијургот во македонските стихови од преродбенскиот 19 век.

Се разбира дека не смеат да се забораат текстовите како „Од велешкиот книжевен летопис во 19 век“ и „Револуционерната акција и мисла на Никола Зографов“ кои се сместени меѓу кориците на оваа книга, но исто така треба да се потенцира дека за драмската литература, особено за Чернодрински, во оваа книга на Тоциновски се зборува во две негови статии. Тоа се „Чернодрински и генерацијата драмски автори негови современици“ во која се зборува и за Атанас Раздолов, за Марко Цепенков, за Димитар Молеров, за Јордан Шурков, и „Македонска крвава свадба“ либрето за операта „Цвета“. Во двата текста се соочуваме со бројни податоци кои досега не ѝ беа познати на македонската литературна историја.

Со идентичен метод како текстот за светиот човек во македонската преродбенска поезија е работен и текстот со наслов „Дедо Иљо Малешевски во уметничката литература“. Колку овој македонски неуморен борец, кој цели 50 години војувал против Османлиите, е значаен за македонската историја и колку неговото јунаштво било поттик за македонските автори, согледуваме низ обработката на творбите од Атанас Раздолов, Димитар Кацарски, Радован П. Цветковски, Богоја Таневски, Кире Неделковски, Борис Апостолов, Ката Мисиркова - Руменова, Методи Манев и други.

Во најновата книга на Тоциновски трите последни текста се посветени на Арсени Јовков, Македонецот кој со пушка, но и со перо во рака војуваше за слободата на Македонија и на македонскиот народ. Низ страниците на оваа книга се проследува новинарската дејност на Јовков по неговото постилинденско емигрирање во Бугарија, се елаборира неговата поема „Љуле Бургаз“, се разработуваат неговите репортажи, но се потенцира и борбениот полемички дух на овој македонски деец. Тоциновски ќе напише за Јовков, меѓу другото, и дека тој е „еден од оние доследни борци од челичните редови на непокорни и достоинствени синови на Македонија“.

„Тајни и трајни пораки“ на д-р Васил Тоциновски е книга за македонскиот преродбенски 19 век. Во неа се расветлуваат одредени темни места кои досега не беа достапни за нашата литературна историја. Во неа, исто така, се потенцираат вредностите кои македонските дејци од 19 век ги оставија како аманет за поколенијата. Вредности со кои се гордее и треба вечно да се гордее македонското исконско племе.